

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 6 Issue 4, p. 715-728, April 2013

UNUTULMUŞ BİR MESCİDİN VARLIĞI ÜZERİNE: NİĞDE KUBBE MESCİDİ

*ABOUT THE EXISTENCE OF AN UNFORGOTTEN MASJID: NİĞDE KUBBE
MASJID*

Yrd. Doç. Dr. Nevzat TOPAL

Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Abstract

It is known that Niğde City is an important center at the age of Seljuq Empire and Karamanoğulları. Because of this characteristics, Niğde is a center where always there were conflicts and fights at the age of Seljuq Empire as well as at the age of Karamanoğulları. It is known that some parts of the city were damaged and collapsed during these clashes.

Ibn Batûta who had came to the Niğde in the year of 1333 indicated that the city was big and crowded but some parts of it were completely damaged. Our working subject is appeared by reconstruction of a damaged masjid (the Kubbe Masjid) at the age of Karamanoğulları. It can be seen that a complete development and construction works were made in Niğde city after its being under the power of Karamanoğulları. It is seen that both Seljuk historic buildings were saved from damage and lots of historic buildings were also made by Karamanoğulları.

It is known that development and construction works were raised in the city by Karamanoğulları at the beginning of 15th century. A lot of buildings were constructed especially at the age of Karamanoğlu Ali Bey and II. İbrahim Bey. The architectural buildings constructed at the age of Karamanoğlu İbrahim Bey were Üzümlü Pazarı Masjid (1429-1430), Ayas Ağa Masjid (1454) and Hanım Mosque (1452). Kubbe Masjid is a re-constructed Masjid. The name and location

of the Kubbe Masjid is some complicated. The name of the Masjid is mostly used as Kuba Masjid in literature, in another literature it is called as Emir Mecdüddin Masjid by the attribution of a person who constructed the Masjid. But some researchers adduced that the Kible Masjid which is in the same city with Kubbe Masjid are the same Masjid. In our research, an evaluation has been made about the Kubbe/Kuba Masjid and its location. According to our research, the existence of two Masjid called Kubbe and Kible and their locations are revealed.

Key Words: Niğde, Kuba Masjid, Kubbe Masjid, Karamans, Emir Mecdüddin Masjid

Öz

Niğde şehrinin Selçuklular ve Karamanoğulları Devrinde önemli bir merkez olduğu bilinmektedir. Niğde bu özelliğinden dolayı gerek Selçuklu, gerekse beylikler devrinde sürekli mücadele ve çekişmelerin yaşandığı bir merkezdir. Şehrin bu mücadeleler sırasında yer yer tahrip olduğu ve bazı bölümlerinin yıkıldığı bilinmektedir.

Niğde'ye 1333 senesinde gelmiş olan İbn Batûta şehrin büyük ve kalabalık bir şehir olduğunu fakat bazı kısımlarının tamamen harap olduğunu dile getirmiştir. Çalışma konumuzu oluşturan Kubbe Mescidi de yıkılarak harap olan bir mescidin Karamanoğulları devrinde yeniden inşası neticesi ortaya çıkmıştır.

Niğde şehrinin Karamanoğulları hâkimiyetine girmesinden sonra kapsamlı bir imar faaliyetine girişildiği görülmektedir. Şehirde harap olmaktan kurtulan Selçuklu eserleri yanında çok sayıda Karamanoğullarına ait eserin yapıldığı görülmektedir.

15. Yüzyılın başlarından itibaren Karamanoğullarının şehirdeki imar faaliyetlerini artırdığı bilinmektedir. Özellikle Karamanoğlu Ali Bey ve II. İbrahim Bey zamanlarında çok sayıda eser inşa edilmiştir. Karamanoğlu İbrahim Bey devrinde inşa edilen mimari eserler arasında; Üzüm Pazarı Mescidi (1429-1430), Ayas Ağa Mescidi (1454) ve Hanım Camii (1452) yer almaktadır. Kubbe Mescidi ise tamir edilerek yeniden inşa edilmiş bir mescittir.

Günümüze ulaşamayan Kubbe Mescidi'nin ismi ve yeri hakkında bir takım karışıklıklar bulunmaktadır. Kaynaklarda umumiyetle Kubbe olarak zikredilen ve Kuba Mescidi olarak da bilinen mescid; bir kaynakta banisinin isminden hareketle Emir Mecdüddin Mescidi olarak ifade edilmiştir. Ancak bazı araştırmacılar Kubbe Mescidi'ni şehirde bulunan Kible Mescidi ile karıştırarak her ikisinin aynı mescit olabileceklerini ileri sürmüşlerdir.

Çalışmamızda Kubbe/Kuba Mescidi ve yeri üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmamız sonucunda şehirde hem Kubbe ismi ile hem de Kible ismi ile iki ayrı mescidin varlığı ve buldukları yerler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Kuba Mescidi, Kubbe Mescidi, Karamanoğulları, Emir Mecdüddin Mescidi

Giriş

Niğde, 1071 Malazgirt zaferini müteakip başlayan Anadolu'nun fütuhâtı sırasında ilk fethedilen merkezlerden biridir. Selçuklular devrinde önemli merkezlerden biri durumuna gelen şehirde kısa sürede imar faaliyetlerine başlanmıştır. Niğde, II. Kılıç Arslan zamanında esaslı bir tamir görmüştür¹; Bazı kaynaklarda şehrin imar edildiğine dair mermer bir kitabenin Ereğli kapısında mevcut olduğu belirtilmiştir². II. Kılıç Arslan son günlerinde ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşmış (1180), Niğde'yi oğlu Melik Arslanşah'a vermiştir³. Niğde kalesinin ise 1196 tarihinde tahta geçen II. Süleyman Şah zamanında yapıldığı ileri sürülmüştür⁴.

Şehir Anadolu Selçukluları zamanında Sultanlar ve şehzadeler arasında hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. I. İzzedin Keykavus' ile Alâeddin Keykubad arasında cereyan eden mücadele sırasında Danişmendli Yağlıbasan oğullarından Zahirüddin İli Niğde'ye gelerek Alaaddin Keykubad adına bir takım girişimlerde bulundu ise de başarılı olamamış ve Lülüve'ye (Ulukışla) çekilmek zorunda kalmıştır⁵. I. İzzedin Keykavus Niğde'nin yönetimini kuvvetli emirlerinden Zeyneddin Beşare'ye vermiştir. Beşare'nin, Sinop'un 1214 tarihinde fethi ile başlayan imar faaliyetlerinde ismi Niğde Bey'i olarak geçmiştir⁶. Niğde emirliği 1223 yılına kadar devam etmiştir⁷, Beşare, Alaaddin Keykubad devrini ilk zamanlarında Niğde'nin ilk mimari eserleri arasında sayılan ve hükümdarın ismini taşıyan camii inşa ettirmiştir⁸.

1230 tarihinde vuku bulan Yassıçemen Savaşı sonrasında Niğde'nin yönetimi 1232 yılında Alaaddin Keykubad tarafından kendisine bağlı Harizmli emir Yılanboğa'ya verilmiştir⁹. Bir araştırmacı İlhan Nogo olarak isim verdiği bu emir

¹ Mustafa Oflaz, "Niğde", *DİA*, XXXIII (2007), s. 92.

² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, s. 234; Osman Turan, Niğdeli Kadı Ahmed'i kaynak göstererek bu kitabenin Ereğli kapısının "Karataş ve Hasan Dağ karşısında olduğunu, kitabenin mermer üzerinde nefis bir şekilde hak edildiğini belirtmiştir. (Turan, *Türkiye*, s. 234h92)

³ İbni Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuk Name)*, çev. Mürsel Öztürk, C. I, Ankara 1996, s. 41.

⁴ Niğdeli Kadı Ahmed, "*Rükneddin Süleyman Şah, 595 senesinden 598 tarihine kadar 3 yıl saltanat sürdü. Bu kitabın te'lif mahalli olan Nekide mahrüsesinin burçlarının ilk kısmı, Kâdi Mahfûz Niksârî adındaki bir mimar tarafından onun günlerinde tamamlanmıştır.*" (Ali Ertuğrul, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâdidü'l-Halik'i*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Sanatları Ana Bilim Dalı, İzmir 2009, s. 533). Osman Turan Kadı Ahmed'in eserini kaynak göstererek kalenin yapıldığı tarihin *Zeyneddin Başara Camii karşısında, büyük kapı üzerindeki bir burç kitabesinde yazılı olduğunu söyler.* (Osman Turan, "Süleyman-Şah II", *İA*, XI, s. 231).

⁵ Osman Turan, "Keykavus I.", *İA*, VI, s. 634; Oflaz, *agm*, s. 92.

⁶ M. Şakir Ülkütaşır, "Sinopta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi eserler", *Türk Tarih ve Arkeoloğya ve Etnoğrafya Dergisi*, s. 120-121; Mehmet Behçet, "Sinop Kitabeleri", *TOEM*, I-II, s. 35-36.

⁷ Oflaz, *agm*, s. 92.

⁸ Besim Darkot, "Niğde", *İA*, s. 254; Bu cami Niğdeli Kadı Ahmed'de *Zeyneddin Başara Camii* (Osman Turan, "Süleyman-Şah II", *İA*, XI, s. 231); 1476 ve 1530 tarihli defterlerde Sultan Camii olarak ismi zikredilmiştir. (TK 564, vr.62; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (1530), I, Ankara 1996, s. 104).

⁹ *İbn Bibi*, I, s. 434; Oflaz, *agm*, s. 92; Ayrıca Besim Darkot bu ismi İlan Yabgu olarak belirtmiştir. (Darkot, *agm*, s. 254.

tarafından Niğde’de Sıralı mahallesinde Kûbat (Keykubat) adı ile bir camii yaptırıldığını; zamanla yıkılan bu cami yerine Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında Kuba mescidinin inşa edildiğini belirtmiştir¹⁰. Bu izah Alaaddin Keykubad Devrinde (1220-1237) şehirde ikinci bir caminin inşa edilmiş olduğunu ortaya koymakta ise de araştırmacının hangi kaynağa dayanarak böyle bir bilgiyi verdiği açık değildir.

Şehir Moğol hâkimiyeti sırasında oldukça tahribata maruz kalmıştır. 1262 yılında Moğolların desteğiyle mutlak iktidarı ele geçiren Muineddin Pervane, Niğde’nin yönetimini Hatıroğlu Şerefeddin’e vermiştir. Bir müddet sonra Hatıroğlu Şerefeddin, Memluk Sultanı Baybars’ın desteğini de alarak Moğollar’a karşı isyan etmiştir. Niğde bir süre Moğollara karşı oluşan isyanın merkezi durumuna gelmiştir¹¹.

Karamanoğullarının bölgedeki artan hâkimiyetine engel olmak için 1318 tarihinde Timurtaş tarafından Niğde ve çevresine ilk defa Moğol boyları yerleştirilmiştir¹². Niğde ve çevresinin XIV. asrın ilk yarısında Eretnalıların himayesi altına girmiştir. 1332-1333 tarihinde Niğde’yi ziyaret eden İbn Battûta şehrin Irak hükümdarına bağlı olduğunu ifade etmiştir¹³.

Eretna Bey’in ölümünde sonra baş gösteren iç çekişmelerden istifade eden Karamanoğlu Ali Bey 1366-1367 tarihinde Niğde’ye hâkim olmuştur. Şehri Eretnaolu Alaadin Ali Bey ele geçirilmek için kuşatıldı ise de alamamıştır. 1394 tarihinde Kadı Burhaneddin’in de şehri ele geçirmek için bir girişimi oldu ise de başarılı olamamıştır¹⁴. Ancak bu mücadeleler sırasında şehir tahribata uğramıştır.

Niğde daha sonra Osmanlı-Karamanoğulları arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. 1397 tarihinde vuku bulan Akçay Muharebesinde Karamanoğullarını yenilgiye uğratan Yıldırım Bayezid Niğde ve çevresini ele geçirmiştir¹⁵. Ancak Yıldırım Bayezid’in 1402 Ankara Savaşı ile Timur’a yenilmesi üzerine Timur, Karamanoğlu Mehmed Bey’i hükümdar ilan etmiş; kardeşi Ali Bey’i de Niğde emiri olarak atamıştır. Karamanoğlu Ali Bey’in idaresi sırasında tahrip olan şehir imar edilmiştir. Akmedrese (1409-1410)¹⁶ ve Eskiciler Mescidi (1413-14)¹⁷ bu dönemde inşa edilmiştir.

Karamanoğlu Mehmet ve Ali Bey arasındaki münasebetlerin 1418 tarihinden itibaren bozulmuştur. Ali Bey, Mehmet Bey’in tazyiki ve baskısı üzerine Mısır Memluk sultanlığına iltica etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Memluk sultanı Müeyyed veliahdı

¹⁰ Ahmed Akif Tütenk, “Niğde’nin Tarihi Durumu”, *Niğde İl Yıllığı 1967*, s. 77.

¹¹ Oflaz, *agm*, s. 92.

¹² Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (Ankara 1969), s. 91-92; Oflaz, *agm*, s. 93.

¹³ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, I, İstanbul 2000, s. 414; İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Eretna”, *İA*, IV, s. 309-310; Kemal Göde, *Eretnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994, s. 38.

¹⁴ Aziz b. Erdeşir-i Esterebâdi, *Bezm u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 432, 479; Mehmet Özkarcı, *Niğde’de Türk Mimarisi*, Ankara 2001, s. 8; Oflaz, *agm*, s. 93.

¹⁵ Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım yayın, İstanbul 2008, s. 145; Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım yayın, İstanbul 2008, s. 36.

¹⁶ Özkarcı, *age*, s. 109.

¹⁷ Özkarcı, *age*, s. 78.

olan oğlu Sarımeddin İbrahim komutasında bir orduyu 1419 senesinde Anadolu'ya göndermiştir¹⁸.

Mısır Serdarı İbrahim, Kayseri'den Konya cihetine doğru hareketle evvela Niğde'ye uğramış, 27 gün muhasaradan sonra şehri zapt etmiştir. Karamanoğlu Mehmed Bey'in kardeşi Ali Bey Karaman ülkesine Mısır tarafından vali nasb olunmuştur¹⁹. Ali Bey'in 1424 tarihine kadar Niğde yöneticiliği devam etmiştir. Ali Bey'den sonra şehrin yönetimi Karamanoğlu II. İbrahim Bey'e geçmiştir. İbrahim Bey şehirde imar faaliyetlerine girişmiş, tahrip olan ve yıkılan mimari eserleri tamir ettirmiştir. Çalışma konumuzu oluşturan Kubbe Mescidi de Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında tamir ettirilmiştir. Ayrıca Karamanoğlu İbrahim Bey devrinde Üzüm Pazarı Mescidi (1429-1430)²⁰, Ayas Ağa Mescidi (1454)²¹ ve Hanım Camii (1452)²² inşa edilmiştir.

Görüldüğü üzere Niğde ve çevresinde Selçuklular ve Beylikler devrinde sürekli çekişmeler yaşanmıştır. Bu mücadeleler şehrin tahrip olmasına sebep olmuştur. Bu tahribat Karamanoğlu Ali Bey ve Karamanoğlu İbrahim Bey'in yaptıkları imar faaliyetleri neticesinde giderilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda Niğde'de yeniden inşa edilen mimari eserlerden birisi olan Kubbe Mescidi tanıtılmış, mescid ile ilgili olarak ileri sürülen bir takım karışıklıklar giderilmiştir.

Mescidin İnşa Tarihi ve Banisi

Mescid hakkında bilgi veren Tütenk; "Niğde Valisi İlhan Nogo Sultan Alaaddin adına Sıralı Mahallesinde Kûbat "Keykûbat" Camiini yaptırdığını, sonraları yıkılan bu caminin yerine Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında Kuba Mescidinin yaptırıldığını zikretmektedir"²³. Araştırmacının Niğde yöneticisi olarak zikrettiği İlhan Nogo'nun ismini kaynaklar farklı şekillerde ifade etmektedirler. Mescid hakkında bilgi vermeyen Gabriel, Niğde Valisinin ismini Yılan Nogo (Bilan Toğ) olarak zikretmektedir²⁴. Yine aynı isim kaynaklarda Yılan Boğa²⁵ ve Kıplantuğu²⁶ olarak gösterilmiştir. Kaynaklarda değişik şekillerde telaffuz edilen Niğde valisinin ismi yer almakla beraber mescid hakkında bilgi bulunmamaktadır. Tütenk tarafından ileri sürülen bu görüş dikkate alınacak olursa mescidin ilk inşasının Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde olduğu söylenebilir. Ancak araştırmacının bu görüşünü destekleyecek bir kayda rastlanılmamıştır.

¹⁸ Halil Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâik Mahkûkâ", *TOEM*, Cüz: 12 (1327), s. 754-755

¹⁹ Halil Edhem, *agm*, Cüz: 12, s. 755-756

²⁰ Özkarcı, *age*, s. 109.

²¹ Sapancalı Hüsnü, *Karamanoğulları Hayat ve Vekâyi'-i Tarihiyeleri*, sene 1922, Süleymaniye Kütüphanesi, Kısmı: İhsan Mahvi, Eski Kayıt No: 76, s. 49; Özkarcı, *age*, s. 109.

²² Sapancalı Hüsnü, *age*; s. 49, Özkarcı, *age*, s. 109.

²³ Tütenk, "Niğde'nin Tarihi Durumu", s. 77

²⁴ Albert Gabriel, *Niğde Tarihi*, çev. Ahmed Akif Tütenk, Bengi Matbaası, Ankara 1962, s. 18.

²⁵ İbn Bibi, II, s. 434

²⁶ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk (Selçuklu Tarihi)*, Haz. Dr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009, s. 592

İlk inşasının ne zaman olduğu tespit edilemeyen mescid, kitabesindeki bilgilere göre Kubbe adı verilen mescidin yıkılması üzerine H. 830 (1426-1427) yılında, Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in²⁷ hükümdarlık günlerinde yeniden inşa edilmiştir.

Mescidin banisi *Mevlânâ Emir Mecceddîn bin Baz'*²⁸. Banisinin ismi kitabeyi okuyan araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir²⁹. Bu konudaki karışıklığı gidermek için çalışmanın devamında baninin ismi *Mevlânâ Emir Mecceddîn* olarak kullanılmıştır.

Kitabede dikkat çeken bir husus da baninin isminin hükümdar isminden önce zikredilmiş olmasıdır. Bu hususa dikkat çeken bir araştırmacı Selçuklu ve Karaman eserleri kitabelerinde önce hükümdar adı yazılırken; bu kitabede *Mevlânâ Emir Mecceddîn*'in adının önce zikredildiğini; adı geçen Emir'in *Karamanoğlu İbrahim Bey*'in itibar gösterdiği ve saydığı bir kişi olduğunu belirtmektedir³⁰.

Bu bilgiler bize *Mevlânâ Emir Mecceddîn*'in mescidin inşa edildiği tarihte Niğde Emiri olduğunu düşündürmektedir.

Mescidin Adı

Mescidin adı kaynaklarda farklı şekillerde kullanılmıştır. Kaynakların ekseriyetinde mescidin adı *كُوبَة/Kubbe* olarak zikredilmiştir³¹. Yusuf Akyurt Mescidin adını banisinden hareketle *Emir Mecdüddin Mescidi* olarak ifade edilmiştir³². 1835 tarihli Niğde Muhtarlık Teşkilatının kurulduğunu gösteren defterde *كُوبَة* olarak³³; Mehmet Zeki Oral'ın eserinde *Kuba Mescidi* olarak kullanılmıştır³⁴. Osman Nuri Dülgerler ise *Kabe Mescidi* olarak zikrettiği eseri Kible Mescidi ile karıştırarak her ikisinin aynı eser olduğunu dile getirmiştir³⁵. Aynı şekilde başka bir araştırmacı da

²⁷ Karamanoğlu II. İbrahim (1423-1464) dönemi.

²⁸ Baninin ismini bu şekilde ifade eden tek kaynak Yusuf Akyurt'un eseridir. Yusuf Akyurt Bâz kelimesinin Arap Avcıları tarafından Şahin kuşuna itlak edildiğini belirtmektedir. (Yusuf Akyurt, *Resimli Türk Abideleri Niğde*, (TTK Kütüphanesi yazma eser) Niğde 1946 (10 Mayıs-4 Haziran 1946).

²⁹ Mescidi yaptıranın ismi araştırmacılar tarafından farklı şekillerde okunmuştur. Halil Edhem ve Muallim Sapançalı Hüsnü; “مولانا امير مجدالدين بر باي/Mevlana Emir Meceddeddin Berbay” şeklinde okumuşlardır (Halil Edhem, *agm*, Cüz: 12, s. 826; Sapançalı Hüsnü, *age*, s. 49); Mehmet Zeki Oral, “مولانا امير مجدالدين بن (زمان لحاكم)”, *Akpınar*, 14 (Nisan 1936), s. 2); Kerim Türmen, “مولانا امير بن مجدالدين بن باد/Emir bin Mecdüddin bin Badi”, (Kerim Türkmen, *Karamanoğulları Kitabeleri*, Karaman Tarihi ve Kültürü III, s. 570); Mehmet Özkarıcı ise, “مولانا امير بن مجدالدين زاده/Mevlana Emir Meceddeddin Zâde” şeklinde okumuştur. (Özkarıcı, *age*, s. 181). Konyalı ise banisini, “مولانا امير مجدالدين بازن/Mevlana Emir Mecceddin Bazen olarak ifade etmiştir. (İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Tedkikleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi (Yazma Eser)).

³⁰ Oral, *agm*, s. 2.

³¹ TK 564, vr.68; Fahri Coşkun, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996, s. 166; Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*, Ankara 1996, s. 159 (Tıpkıbasım). (Bundan sonraki dipnotlarda *TT 387* olarak kısaltılmıştır.); F. Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s. 53; Halil Edhem, *agm*, Cüz: 13, s. 826; Sapançalı Hüsnü, *age*, s. 49.; Ali Gürcan, *Karamanoğlu 2. İbrahim Bey ve İmareti Tarihçesi*, Doğu Matbaası, Karaman 1983, s. 126; Mehmet Özkarıcı, *age*, s. 181.

³² Akyurt, *age*, s. 25.

³³ BOA A.RSK. d. Nr. 1685.

³⁴ Oral, *agm*, s. 2.

³⁵ Osman Nuri Dülgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, TTK, Ankara 2006, s. 93.

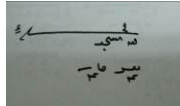
mescidin adını Kabe/Kible olarak zikredip Kible Mescidi ile karışmıştır³⁶. Mescidin adı ilk kayıtlarda umumiyetle Kubbe olarak gösterilmiş olup sonraki kayıtlarda Kuba ismi ön plana çıkmıştır.

Mescid Hakkında Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerin Değerlendirilmesi

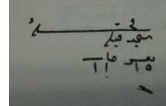
Kubbe Mescidi bir kısım kaynaklarda Kible Mescidi ile karıştırıldığı için Kubbe ve Kible Mescidi hakkında bilgi veren kaynaklar birlikte değerlendirilmiştir.

Kubbe Mescidinden ilk olarak 1476 tarihli vakıf defteri bahsetmiştir. Bu defterde mescidin vakıfları arasında çayır kenarında 2 kıta yer, 1 kıta bağ ve şehir yanında 1 kıta yer gösterilmiştir³⁷. Bundan 7 sene sonra düzenlenen 888/1483 tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri'nde, Mevlânâ Pîrî tasarrufunda gösterilen mescidin yıllık gelirinin 400 akçe olduğu belirtilmiştir³⁸. Her iki defterde de Kubbe Mescidi hakkında bilgi yer almakla beraber Kible mescidinden bahsedilmemiştir. Bu husus Kible mescidinin bu tarihlerde henüz inşa edilmediğine delalet etmektedir.

Her iki mescidin ismi ilk defa olarak 1530 senesi 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri'inde birlikte kullanılmıştır. Defterde, *mahalle-i kubbe mescidi* olarak gösterilen mahallenin 4 hane ve 4 nefer olduğu; *mahalle-i mescid-i kible* olarak gösterilen mahallenin ise 11 hane 15 neferden ibaret olduğu belirtilmiştir³⁹. Bu bilgiler bize Niğde'de hem Kubbe; hem de Kible adı ile farklı iki mescidin varlığını ortaya koymaktadır⁴⁰. Defterin tıpkıbasımında Kubbe ifadesi açık iken defteri hazırlayanlar bu mescidi Kaya Mescidi olarak okumuşlardır⁴¹. Buna başka bir örnek ise tıpkıbasımında Torbalı⁴² olarak okunması gereken mahalle isminin Buriyalı⁴³ olarak okunmasıdır.

Kubbe Mescidi

Kible Mescidi

Niğde'de her iki mescide ait mahalle isimlerinin aynı anda kullanıldığı bir diğer kayıt da 1835 tarihli defterde yer almaktadır. 1833 yılından itibaren Anadolu'da da muhtarlık teşkilatı oluşturulmaya başlanmış ve Niğde'de Muhtarlık teşkilatı 1835 yılında tesis edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ruûs Kalemî Defterleri

³⁶ Hacer Şahan, *Karamanoğulları Dönemi Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s. 92-94.

³⁷ TK 564, vr.68; Uzluk, *age*, s. 53.

³⁸ Çoşkun, *agt*, s. 166.

³⁹ TT 387, s. 159 (Tıpkıbasım)

⁴⁰ TT 387, s. 159 (Tıpkıbasım)

⁴¹ TT 387, s. 102

⁴² TT 387, s. 159 (Tıpkıbasım)

⁴³ TT 387, s. 159.

katalogunda yer alan defterde⁴⁴, Niğde Sancağı merkezinde yer alan mahalleler ve bu mahallelere atanan muhtarlar ile daha önce mahallelerin sorumlusu imamların isimleri zikredilmiştir. Bu defterde Kuba Mahallesi ve Kible Mahallesi iki ayrı mahalle olarak kullanılmıştır. Defterde Kuba Mahallesi İmamı Es-Seyyid Canib ibn-i Lütfullah, Muhtar-ı Evveli Es-Seyyid El-Hac Mehmed İbn-i Tercanlı Hafız Ali, Muhtar-ı Sanisi ise Es-Seyyid İsmail Nurullah bin Şahin olarak belirtilmiştir. Kible Mahallesi İmamı Es-Seyyid Hacı Hafız Osman bin Mehmed, Muhtar-ı evveli Es-Seyyid Süleyman ibn-i Ahmed, Muhtar-ı sanisi ise Halil ibn-i Mustafa olarak gösterilmiştir⁴⁵.

1530 ve 1835 senelerine kayıtlardan Niğde’de Kubbe/Kuba ve Kible adı ile iki ayrı mescidin mevcudiyeti anlaşılmaktadır.

Mescid hakkında Halil Edhem iki çalışmada bilgi vermiştir. Halil Edhem 1912 tarihli bir çalışmada mescidin kapısı üzerindeki kitabe hakkında bilgi vermiş⁴⁶; 1936 senesindeki diğer çalışmada da mescidin ismini zikretmiştir⁴⁷. Niğde’de bulunan mescitlerin isimleri arasında 1936 senesindeki Kubbe Mescidinin isminin yer alması; bu tarihte mescidin halen mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Niğde Orta Mektep Müdürü olarak 1924-1926 yılları arasında görev yapan Muallim Sapançalı Hüsnü (Savaşın), 1922 tarihinde yazdığı *Karamanoğulları Hayat ve Vekâyi’-i Tarihiyyeleri* isimli 65 sayfalık yazma eserde mescidin adını ve kitabesini zikretmiştir⁴⁸.

Mehmet Zeki Oral 1936 tarihli makalesinde mescid ve yeri hakkında diğer kaynaklarda yer almayan kapsamlı bir bilgi vermiştir. Bu çalışmada mescidin yeri tarif edilmiştir. Ayrıca mescidin yapısı ve kapısının süslü olmadığı belirtilmiş ve mescidin avlu ile çevrili olduğu ve avlu kapusu üzerinde kelime-i tevhid yazılı olduğu zikredilmiştir⁴⁹. Zeki Oral’ın ifadelerinden de mescidin 1936 tarihinde mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmadan yaklaşık 10 yıl sonra 1946 senesinde gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise mescidin artık mevcut olmadığı ve kitabesinin Akmedrese Müzesi’nde olduğu belirtilmiştir. Mescidin hangi tarihte tamamen yıkıldığı tespit edilemese de 1936-1946 seneleri arasında yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰.

Ahmet Akif Tütenk 1967 tarihli bir makalesinde mescidin yeri hakkında Zeki Oral’ı destekler mahiyette bir izahta bulunmuştur. Ayrıca mescidin Alaaddin Keykubat devrinde yapılmış olup sonraları yıkılan bir caminin yerine mescidin inşa edildiğini belirtmiştir⁵¹.

⁴⁴ BOA A.RSK. d. Nr. 1685

⁴⁵ BOA A.RSK. d. Nr. 1685

⁴⁶ Halil Edhem, *agm*, Cüz: 13, s. 826.

⁴⁷ Halil Etem, *Niğde Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936, s. 19.

⁴⁸ Sapançalı Hüsnü, *age*, s. 49; Sapançalı Hüsnü, *Karamanoğulları Hayât ve Vakâyi’-i Tarihiyyeleri*, Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya 2010, s. 65.

⁴⁹ Oral, *agm*, s. 2.

⁵⁰ Akyurt, *age*, s. 25.

⁵¹ Tütenk, “Niğde’nin Tarihi Durumu”, s. 77.

Mehmet Özkarcı *Niğde’de Türk Mimarîsi* isimli çalışmasında, Niğde’de yıkılmış olan ve kaynaklarda adı geçen yapılar arasında mescidi göstermiştir. Bu çalışmada mescidin Niğde Müzesi’nde bulunan kitabesinin fotoğrafı verilmiş ve kitabesi okunmuştur⁵².

Ali Gülcan tarafından 1983 tarihinde yapılan bir çalışmada Karamanoğlu II. İbrahim Bey’in yaptırdığı eserlere ait verdiği listede Kubbe Mescidinin ismi zikredilmiştir⁵³. Bu çalışmada eserin ismi dışında başka bir bilgi yer almamaktadır.

Mescid hakkında bilgi veren iki çalışmada ise bir takım karışıklıklar söz konusudur. Yapılan bu çalışmalarda Kubbe Mescidi, Kible Mescidi ile karıştırılarak her ikisinin de aynı mescit olabileceği ileri sürülmüştür⁵⁴.

Mimari Yapısı:

Kaynaklardaki ifadelerden mescidin mimari yapısını ortaya çıkarmak mümkün değildir. Mimari durumuna ait tek bilgi Mehmet Zeki Oral’ın makalesinde yer almaktadır. Zeki Oral makalesinde mescidin mimari özelliği ile ilgili olarak; “*Yapısı ve kapısı büyük ve süslü değildir. Avlu kapısı üzerinde yalnız kelimeyi tevhid yazılıdır*” demektedir⁵⁵. Günümüze ulaşamayan mescidin mimari özellikleri hakkında kaynaklarda bu bilgi dışında başka bir kayda rastlanılmamaktadır.

Yeri:

Mescidin yeri ile ilgili olarak da en kapsamlı izah Mehmet Zeki Oral tarafından yapılmıştır. Mehmet Zeki Oral Mescidin yeri hakkında şu bilgileri vermiştir: “*Yeni Çarşıdan Sıralı mahallesine giderken sağ kolda evlerle dükkanlar arasında sıkışmış bir yerde Kuba Mescidi vardır.*” Ayrıca Zeki Oral Mescidin Kapısı üzerindeki kitabeyi neşretmiştir⁵⁶. Bugün tarif edilen bu yer kuvvetle muhtemel Sıralı Mahallesi, El Hacı Mahmut Caddesi, 4 Numaralı binanın bulunduğu yerdedir (Çizim 1). Bu makaleden yaklaşık 20 yıl sonra Ahmed Akif Tütenk tarafından yapılan çalışmada da mescidin yerine dair bilgi verilmiştir. Tütenk, mescidin Sıralı Mahallesi’nde bulunduğunu belirtmiştir⁵⁷. Bu iki izahtan mescidin Sıralı Mahallesi’nde olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki izahtan farklı olarak bazı araştırmacılar Kubbe Mescidinin ismini Kabe Mescidi olarak zikredip bu mescidin 1954 yılında yenilenen Kible Mescidi olduğunu ileri sürmüşlerdir⁵⁸. Bugün Kible Mescidi olarak bilinen eser Eski Saray Mahallesi, Nalbantlar Sokakta bulunmaktadır. Tarif edilen bu yer çalışma konumuzu oluşturan Kubbe Mescidinin yerine uymamaktadır (Çizim 2).

⁵² Özkarcı, *age*, s. 181 (Resim 398).

⁵³ Ali Gülcan, *Karamanoğlu 2. İbrahim Bey ve İmareti Tarihçesi*, Doğu Matbaası, Karaman 1983, s. 126.

⁵⁴ Dülgerler, *age*, s. 93; Şahan, *agt*, s. 92-94.

⁵⁵ Oral, *agm*, s. 2.

⁵⁶ Oral, *agm*, s. 2.

⁵⁷ Tütenk, “Niğde’nin Tarihi Durumu”, s. 77.

⁵⁸ Dülgerler, *age*, s. 93; Şahan, *agt*, s. 92-94.

Kitabesi:

بنى امامه هذا المسجد مولانا امير بن مجدالدين بن باد⁵⁹ الحاكم فى ايام السلطان
ابراهيم بن قرامان لاجل المسجد المتهدم المشتهر بقبه فى شهر سنة ثلاثين و ثمانمائه

Benâ emâmehu haze'l-mescid Mevlâna Emîr bin Mecdeddîn bin badi el-hâkîm
fi eyyâmü's-sultan

İbrahim bin Karaman li-ecli'l-mescid el-müteheddim el-müştehir bi-kubbe fi
şuhûri seneti selâsîn ve semâne mi'e

[Bu mescidin ön tarafını, Kubbe adı ile anılan mescidin yıkılması üzerine, Sultan Karaman oğlu İbrahim'in hükümdarlığı günlerinde, zamanın hâkimi Badi oğlu Mecdeddin oğlu Mevlana Emir tarafından 830 (hicri) yılında yaptırdı]⁶⁰.

Sonuç

Niğde'de Selçuklular devrinde mevcut olduğu düşünülen bir camiinin yıkılması üzerine Karamanoğlu II. İbrahim zamanında (1423-1464) Mevlana Emir Mecdeddin tarafından 830/1426-1427 tarihinde Kubbe/Kuba adı ile bir mescid inşa edilmiştir. Mescidin ismi 1476 senesi Fatih Devri Karaman vakıfları arasında zikredilmiştir. Bazı araştırmacılar Kubbe Mescidini ismine ilk defa 1530 senesinde rastlanılan Kible Mescidi ile karıştırmışlardır. Oysa 1530 senesi defteri dikkatle incelendiğinde Kubbe ve Kible adı ile iki mescidin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Niğde şehri ile ilgili izahını yaptığımız kayıtlardan da anlaşıldığı üzere şehirde hem Kubbe/Kuba, hemde Kible mahalleleri ve mescitleri bulunmaktadır. Kubbe ve Kible mescitlerinin aynı mescitler olması mümkün değildir.

Kubbe Mescidinin yeri yapılan izahlardan Sıralı Mahallesi, El Hacı Mahmud Caddesi üzerindedir. Bugün El Hacı Mahmud Caddesini Paşa Kapısı caddesine bağlayan ilk sokağın adı Kuba Sokaktır. Bu sokağın halen aynı isimle anılması yapılan izahlara da uygun düşmektedir. Kubbe Mescidi ile karıştırılan ve kaynaklarda ilk olarak 1530 tarihinde ismine rastladığımız Kible/Kabe Mescidi ise Eski Saray Mahallesi, Naltbatlar sokak üzerinde bulunmaktadır. Kubbe Mescidi Kale'nin kuzey batı istikametinde yer alırken, Kible Mescidi ise güney batı istikametindedir.

Kaynaklarda yaptığımız araştırmalar da Niğde'de biri Kubbe ve diğeri Kible olmak üzere iki mescit bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan Kubbe Mescidi 1936 tarihinde mevcut olup, 1936-1946 seneleri arasında yıkılmıştır. Mescidin kitabesi halen Niğde Akmedrese müzesinde bulunmaktadır.

⁵⁹ Yusuf Akyurt mescidin banisinin ismini *Mevlana Emir Mecdüddin bin Baz* olarak okumuştur. (Akyurt, *age*, s. 25).

⁶⁰ Kitabenin okunuşu ve tercümesi için Kerim Türkmen esas alınarak değerlendirilmiştir. (Türkmen, *age*, s. 570)

KAYNAKLAR**a. Arşiv Belgeleri**

Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü:

Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TK): 564.

b. Yayınlanmış Arşiv Vesikaları

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (1530), I, Ankara 1996.

c. Yayınlanmamış Kaynaklar

AKYURT, Yusuf, *Resimli Türk Abideleri Niğde*, (TTK Kütüphanesi yazma eser) Niğde 1946 (10 Mayıs-4 Haziran 1946)

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), Ankara 1996.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Niğde Tedkikleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi (Yazma Eser))

d. Basılmış Kaynaklar

AZİZ b. Erdeşir-i Esterebâdi, *Bezm u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1990.

COŞKUN, Fahri, *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

EBÛ Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, I, İstanbul 2000.

ERTUĞRUL, Ali, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâdidü'l-Halik'i*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Sanatları Ana Bilim Dalı, İzmir 2009

GABRİEL, Albert, *Niğde Tarihi*, çev. Ahmed Akif Tütenk, Bengi Matbaası, Ankara 1962.

HALİL Edhem, "Karamanoğulları Hakkında vesaiki Mahkûka", *TOEM*, Cüz 11 (Kânunuevvel 1327), s. 697-712; Cüz 12 (1 Şubat 1327), s. 741-760; Cüz 13 (1 Nisan 1328), s. 821-836; Cüz 14 (1 Haziran 1328), s. 873-881.

İBNİ Bibi, *El-Evâmîrü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuk Name)*, çev. Mürsel Öztürk, C. I-II, Ankara 1996.

MEHMET Behçet, "Sinop Kitabeleri", *TOEM*, yeni seri I/2 (1929), s. 35-46, 1/4 (1930), S. 43-49, 1/5 (Haziran 1930-Mayıs 1931), s. 56-61.

MEVLÂNÂ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım yayın, İstanbul 2008.

Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım yayın, İstanbul 2008.

SAPANCALI Hüsnü, *Karamanoğulları Hayât ve Vakâyi'-i Tarihiyyeleri*, Haz. Nevzat Topal, Kömen Yayınları, Konya 2010

SAPANCALI Hüsnü, *Karamanoğulları Hayat ve Vekâyi'-i Tarihiyyeleri*, sene 1922, Süleymaniye Kütüphanesi, Kısmı: İhsan Mahvi, Eski Kayıt No: 76.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, "Sinopta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi eserler", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 5 (1949), s. 112-191.

YAZICIZADE Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk (Selçuklu Tarihi)*, Haz. Dr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2009.

e. İncelemeler

DARKOT, Besim, "Niğde", *İA*, s. 253-256.

DÜLGERLER, Osman Nuri, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, TTK, Ankara 2006.

GÖDE, Kemal, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994.

GÜRCAN, Ali, *Karamanoğlu 2. İbrahim Bey ve İmareti Tarihçesi*, Doğu Matbaası, Karaman 1983.

HALİL Etem, *Niğde Kılavuzu*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.

OFLAZ, Mustafa, "Niğde", *DİA*, XXXIII (2007), s. 92-95.

ORAL, Mehmet Zeki, "Niğde Tarihi: Mehmet oğlu İbrahim", *Akpınar*, 14 (Nisan 1936), s. 2-4.

ÖZKARCI, Mehmet, *Niğde'de Türk Mimarisi*, TTK, Ankara 2001.

SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (Ankara 1969), s. 1-147.

ŞAHAN, Hacer, *Karamanoğulları Dönemi Cami ve Mescitlerinde Yer Alan Mihraplar*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009

TURAN, Osman, "Keykavus I.", *İA*, VI, s. 630-642.

TURAN, Osman, "Süleyman-Şah II", *İA*, XI, s. 219-231.

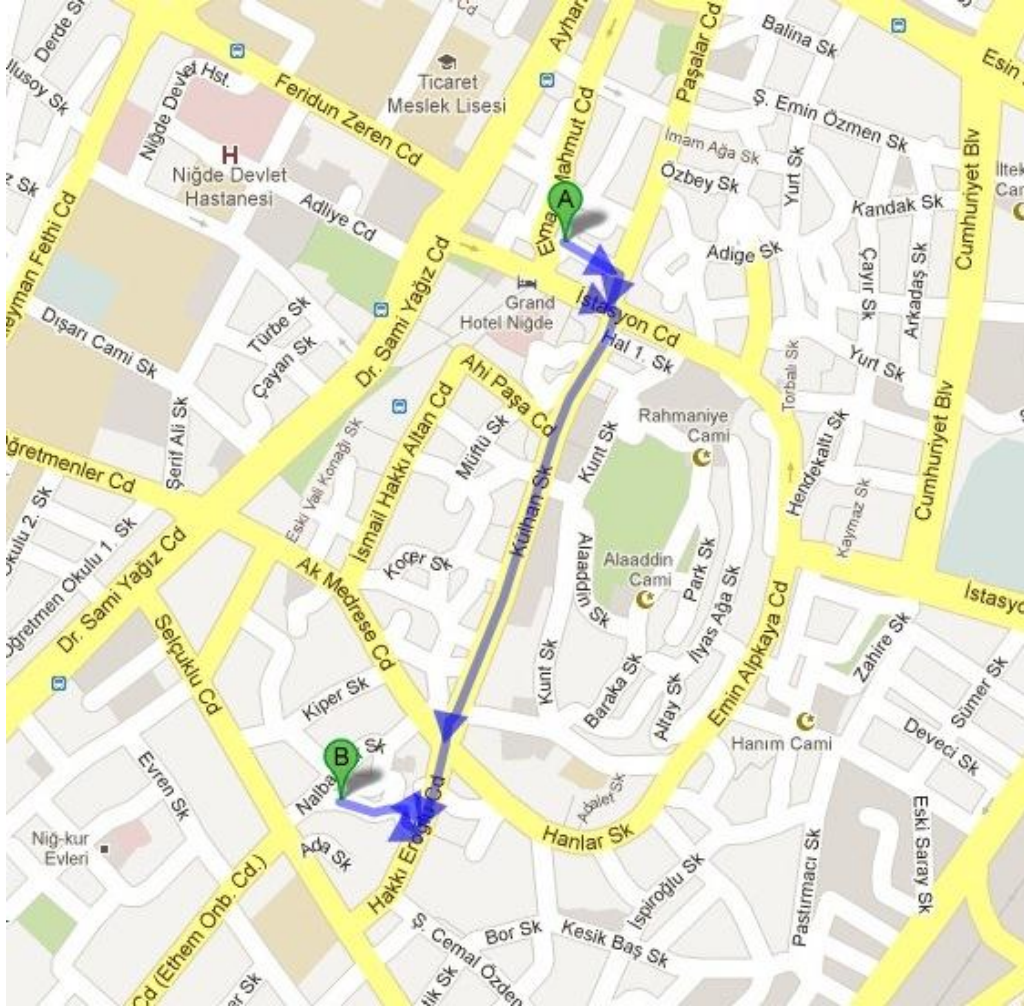
TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996

TÜRKMEN, Kerim, *Karamanoğulları Kitabeleri*, Karaman Tarihi ve Kültürü III, Karaman Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul 2005.

TÜTENK, Ahmed Akif, "Niğde'nin Tarihi Durumu", *Niğde İl Yıllığı 1967*.

UZLUK, F. Nafiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

Çizim 1: Kuba Mescidi ve Kuba Sokak (Zeki Oral'ın makalesi esas alınarak çizilmiştir)

Çizim 2: Kubbe Mescidi (A) ve Kible Mescidinin (B) bulunduğu yerler.